

Arnoldovim tragom o Vuk-Pavlovićevim povijesnofilozofskim radovima: »Vi nijeste ničiji. Vi ste svoj!«

Pavao Vuk-Pavlović, *Povijesnofilozofski tekstovi*, predgovor: Milan Polić, *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića* 5, gl. urednik Milan Polić (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2011), 345 pp.

Osim ovog petog sveska u biblioteci *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića* kod istog su nakladnika dosad izašli ovi svesci: *Spoznaja i spoznajna teorija*, sv. 1 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2009); *Vrednota u svijetu*, sv. 3 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2007); *Djelovnost umjetnosti*, sv. 4 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2008); *Pjesme i aforizmi*, sv. 6 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2012); Milan Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, sv. 8 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2013). Dva su sveska još u pripremi.

Objavljivanje *Sabranih djela Pavla Vuk-Pavlovića*, izdavač je Hrvatsko filozofsko društvo, vrlo je vrijedan i važan projekt za hrvatsku filozofiju jer je riječ o jednom od najosebujnijih i najoriginalnijih hrvatskih mislilaca 20. stoljeća. U petoj knjizi *Sabranih djela Pavla Vuk-Pavlovića* objavljeni su njegovi povijesnofilozofski radovi. Predgovor je napisao Milan Polić koji se dugo godina bavio Vuk-Pavlovićevim djelom i koji je objavio i monografiju o Pavlu Vuk-Pavloviću (2001), a ona je u proširenu obliku objavljena i u osmoj knjizi *Sabranih djela Pavla Vuk-Pavlovića*.

U knjizi *Povijesnofilozofski tekstovi* sabrano je trinaest članaka Pavla Vuk-Pavlovića različita opsega koji su objavljeni između 1915. i 1959. godine. Redoslijed članaka u knjizi u prvom je redu tematski. Milan Polić u »Predgovoru« objašnjava da su u prvom dijelu tiskani radovi o stranim autorima od antike do Vuk-Pavlovićeva suvremenika Karla Oedingena. U drugom su dijelu četiri teksta koji se odnose na hrvatske autore (Vladimir Dvorniković, dva teksta o Đuri Arnoldu, Antun Radić). Unutar tematske podjele provedena je zatim neka približna kronološka podjela s obzirom na obrađene autore. Izuzetak su prva dva članka u tematskom dijelu o stranim filozofima, uzmemo li da su istočna filozofija i Pitagora svakako stariji od Aristofana.

Urednik Milan Polić objašnjava da Vuk-Pavlović nije imao ambiciju da napiše povijest filozofije. Ti Vuk-Pavlovićevi povijesnofilozofski tekstovi nastali su povodom nekih obljetnica ili događaja. On također upućuje na arhaički izraz nekih tekstova koji urednik radi autentičnosti nije htio mijenjati. Dva su teksta

u ovoj knjizi prvi put objavljena na hrvatskom. To su radovi: »Motivacijski temelji južnotalijanskog predsokratovskog mišljenja« i »Karlo Oedingen: Spekulativna i objavljena istina«. Ti su tekstovi izvorno objavljeni na njemačkom, a s njemačkog ih je za ovo izdanje preveo Tihomir Engler. Očito u ostavštini nisu pronađene hrvatske verzije tih članaka.

Nakon Vuk-Pavlovićevih tekstova urednik je dodao »Kazalo imena« i »Bilješku o tekstovima« u kojoj je navedeno mjesto i godina prvog objavljivanja pojedinog članka.

U svojem vrlo informativnom »Predgovoru« urednik Milan Polić upućuje na okolnosti u kojima su nastali ovi članci, a u manjoj mjeri izlaže, »pričava« sadržaj članaka, jer oni su »prikupljeni u knjizi zato da ih čitatelj pročita«. Potpuno se slažem s piscem »Predgovora« da tekstove objavljene u knjizi ni u predgovoru ni u recenziji ne treba pričavati, ali treba pokušati privoliti potencijalnog čitatelja da postane i stvarni čitatelj, i to tako da mu se na određeni način dade uvid u sadržaj onoga što ga u knjizi očekuje.

U prvom dijelu objavljeni su Vuk-Pavlovićevi radovi: 1. »Aristofan i rat«, 2. »Motivacijski temelji južnotalijanskog predsokratovskog mišljenja«, 3. »Filosofija Th. Hobbesa«, 4. »Spinozina nauka«, 5. »Misaoni put J. J. Rousseaua«, 6. »Goetheov nazor o svijetu«, 7. »Rickertova kritika filozofije života«, 8. »Iz novije psihologije mišljenja«, 9. »Karlo Oedingen: Spekulativna i objavljena istina«.

U drugom dijelu objavljeni su radovi: 1. »Dvorniković: Psiha jugoslavenske melankolije«, 2. »Stvaralački lik Đure Arnolda«, 3. »U pomen Đuri Arnoldu«, 4. »Prosvjetne smjernice Antuna Radića«.

Tekstovi o stranim filozofima

U radu »Aristofan i rat« tumači Vuk-Pavlović Aristofanov odnos prema ratu u komedijama *Aharnjani* i *Lizistrata*. U *Aharnjanima* drži Aristofan da ratovanje proizlazi iz težnje pojedinca za koristi, no pokazuje se da je rat u tom smislu ipak kontraproduktivan. U *Lizistrati* pak smatra Vuk-Pavlović da Aristofan pokazuje da se državna solidarnost sastoji u unutrašnjem odnosu građana, a time državni rat gubi smisao. Kao bit Aristofanova pogleda na rat i državu drži Vuk-Pavlović misao da je svrha države, nasuprot Platonu, sreća pojedinca, iako bi se s Platonom složio da filozofi (mudraci) trebaju vladati državom.

Rad »Motivacijski temelji južnotalijanskog predsokratovskog mišljenja« pokazuje svojstvenost Vuk-Pavlovićeva shvaćanja smisla i zadatka povijesti filozofije uopće i posebno razumijevanje grčke filozofije u kojem Vuk-Pavlović uočava ideje koje nisu samo *školska učenja* nego imaju ulogu utemeljenja

europskog ili zapadnog društva i kulture. Vuk-Pavlović konstatira da su na prostoru Velike Grčke u 6. i 5. st. bila prisutna mnoga i različita shvaćanja i učenja i hoće pokazati da iz njih nastaje specifično jedinstvo Zapada kao spajanje bitno različitih određenja bitka, različitog prosuđivanja čovjeka i tumačenja života. Polazeći od učenja Kine, Indije, Irana i Izraela Vuk-Pavlović ističe da su Grci bili upoznati s tim učenjima i pod njihovim utjecajem. Upravo tim svojim shvaćanjem o utjecaju istočne misli na Grke vjerojatno je utjecao na svog učenika, indologa i kasnije budističkog svećenika Čedomila Veljačića. Najvećim pak otkrićem predsokratovaca smatra Vuk-Pavlović iskustvo stvaralačkog u čovjeku, otkriće čovjeka kao osobe – a to je temelj svake prave kulture. U tome Vuk-Pavlović vidi vrhunski misaoni ujedinjavajući princip i domet predsokratovskih mislilaca Velike Grčke: ujedinjavanje različitosti i uspostavljanje mira među ljudima. Tim svojim idejama odstupa Vuk-Pavlović od shvaćanja da je grčka filozofija autohtona, ne sagledava ju u horizontu filozofije prema znanosti, nego želi utvrditi (onodobnu, članak je objavljen 1959. godine) aktualnost mišljenja predsokratovaca.

Vuk-Pavlovićev pristup nije imanentna prosudba ili uobičajena povijesno-filozofska metoda (što i sam ističe), nego je on bio vođen idejom povijesnih kretanja koja streme nekom općem cilju, idejom *životnog stila* neke epohe koji se pokazuje kao jedinstven iako uključuje različita učenja i shvaćanja.

Članak »Filozofija Th. Hobbesa« nastao je na temelju predavanja održanog prigodom 250. obljetnice smrti Thomasa Hobbesa. U radu Vuk-Pavlović na početku daje pregled osnovnih misli filozofije srednjeg vijeka protiv kojih je usmjerena Hobbesova filozofija: neograničeno poštivanje predaje, smještaj Zemlje u središte, razliku između supralunarnog i sublunarnog svijeta, dušu kao biološki princip, slobodu volje i sl. Taj su svijet rušili Kopernik, Galilei, Harvey. Potom kao Hobbesova preteču navodi Francisa Bacona. Po Vuk-Pavloviću dva su glavna izvora Hobbesove filozofije njegova iskustva u javnom životu Engleske i susret s Euklidovim *Elementima* te Galilejevim dijalozima koji su ga potakli da matematičku metodu primijeni na etiku i politiku. Predmet filozofije po Hobbesu je tijelo, on odlučno razlučuje znanje od vjerovanja, filozofiju od teologije i filozofiju postavlja na nove temelje. Najveća je korist od filozofije u tome da predvidi učinke i da ih upotrijebi u svoju korist. Time je, drži Vuk-Pavlović, filozofija i znanost stavljena u službu kulture i kulturnog napretka. Vuk-Pavlović izlaže temeljne pojmove Hobbesova tumačenja spoznaje: čutilni zamjećaj (osjetilnu zamjedbu), osjet, gibanje i Hobbesovu filozofiju naziva naukom o tjelesima. Na kraju izlaže Vuk-Pavlović Hobbesovo učenje o čovjeku. Čovjeka određuje njegova želja za samoodržanjem, on je egoist, asocijalno biće od prirode, u ratu protiv svih. Od straha pred smrću čovjek

se lišava prirodnog stanja vječnog rata i utječe se umu koji vodi k miru. Tada nastaje društveni ugovor kojim se sloboda prenosi na vladara prema kojemu je nužna bezuvjetna poslušnost. Vuk-Pavlović obrazlaže Hobbesova gledišta o državi njegovim shvaćanjem da je samo bezuvjetni mir uvjet mogućnosti stvaranja kulture koja je najviša čovjekova zadaća i drži da je Hobbes imao u vidu »jednu jedinstvenu svjetsku državu u kojoj bi vladao svjetski mir i uspijevala svjetska kultura« (p. 63).

Najveći i vjerojatno najvažniji prilog u knjizi jest studija *Spinozina nauka*, koji je izvorno objavljen kao knjiga. Ona, kao i članak »Motivacijski temelji južnotalijanskog predsokratovskog mišljenja«, nosi izričiti pečat svojstvenosti Vuk-Pavlovićeve misli i odstupa od uobičajenih stavova o Spinozi. Nastao je zbog Vuk-Pavlovićeva nezadovoljstva vlastitim predavanjem o Spinozi koje je održao na radiostanici 1930. povodom 300. obljetnice Spinozina rođenja. Vuk-Pavlović u toj knjizi želi dati cjelovit prikaz Spinozina učenja, no njegova je interpretacija znatno drugačija od dotadašnjih, što su uočili i istaknuli svi koji su se bavili tim Vuk-Pavlovićevim tekstom. On sagledava Spinozinu filozofiju, nasuprot uobičajenim shvaćanjima po kojima je Spinoza ateist, panteist ili preteča novovjekovne znanosti, kao filozofiju Boga i ljubavi kojom Bog ljubeći sebe ljubi svijet i čovjeka. Posebno je pitanje odnosa Spinoze prema kršćanstvu. Iako Spinoza stoji u suprotnosti prema učenju o inkarnaciji, Vuk-Pavlović drži da njegova ideja ljubavi ima specifično kršćanski karakter. Rad o Spinozi također pokazuje osnovnu crtu Vuk-Pavlovićeva povijesnofilozofskog istraživanja; on naime želi utvrditi aktualnost filozofije koju istražuje. S obzirom na Spinozu – ta aktualnost sastoji se u zamisli rješenja krize epohe, u izgradnji poveznice između prirodoznanstvene kulture i religije (kršćanstva). Vuk-Pavlović također osuđuje totalitarizme onoga vremena za koje smatra da ih može nadvladati Spinozina filozofija Božje ljubavi.

Iako tekst »Misaoni put J. J. Rousseaua« ima podnaslov »O 180. obljetnici smrti«, taj tekst nije samo prigodničarski (što se vidi već i po opsegu članka) nego ima veće pretenzije, želi dati pregled osnovnih Rousseauovih ideja. U odnosu na ostale tekstove u ovoj knjizi jače je izražen kritički Vuk-Pavlovićev stav prema autoru čiju misao izlaže, no on nastoji istaknuti i one Rousseauove misli s kojima se može složiti. Taj je članak objavljen 1959. u *Godišnjem zborniku Filozofskog fakulteta* u Skopju i u njemu Vuk-Pavlović upućuje i na moguće suglasnosti između Rousseaua i klasika marksizma. Za Rousseaua ponajprije konstatira Vuk-Pavlović da je u kritičkom odnosu prema zbilji i da takav kritički odnos rezultira time da mu istina nije dovoljna, nego da teži za pravdom. Vuk-Pavlović izlaže temeljna Rousseauova učenja o civilizaciji, o nejednakosti među ljudima, o prirodnom stanju, odgoju, vjeri i državi, a centralnom nje-

govom mišlju drži da ni odgoj ni država ni vjera ne smiju otuđiti čovjeka od sebe samoga i da svima bude dostižan život u kojem se može razvijati prema svom bivstvu. Vuk-Pavlović drži da se i Rousseauovom zaslugom bar načelno prihvatilo načelo samoodređenja pojedinca i naroda. Rousseauov cilj bio je za sve i svakog život dostojan čovjeka.

Ostali članci u tom prvom dijelu o stranim autorima kraći su i izrazitijeg prigodnog karaktera. Članak »Goetheov nazor o svijetu« nastao je na temelju predavanja na radiostanici prigodom 100. obljetnice smrti J. W. von Goethea. Iako smatra da je Goetheov nazor o svijetu bez posljednje svezahvatne duhovne sveze – što bih prevela na suvremeni način izražavanja: bez jedinstvenosti ili dosljednosti, on je proživio posebni tip renesansne kulture, individualističke, dinamičke, aktivističke i imao je strahopoštovanje pred svim što je živo. Vuk-Pavlović drži da je Goethe bio duboko religiozan. Tumači također Goetheovo shvaćanje prirode za koju Goethe tvrdi da je oduhovljena, govori o Goetheovu shvaćanju ljudske besmrtnosti i slobode te završava stihovima iz drugog dijela *Fausta* u kojima se govori o uspinjanju u viši krug kako Božja prisutnost ojačava. To je hrana duha, objava vječne ljubavi.

Članak »Rickertova kritika filosofije života« recenzija je Rickertove knjige *Die Philosophie des Lebens. Darstellung und Kritik der philosophischen Modeströmungen unserer Zeit*, a objavljena je u časopisu *Revija za filozofiju i psihologiju* 1927. – sedam godina nakon što je objavljena Rickertova knjiga. Vuk-Pavlović iscrpno izlaže i tumači to Rickertovo djelo kao pristup ili uvod u Rickertov sustav filosofije, naime tim djelom, po Vuk-Pavloviću, vlada misao sustava. Zato je to Rickertovo djelo prvo kritika tadašnje »filosofičke mode«, tj. filosofije života u intuicionističkom i biologističkom vidu. Vuk-Pavlović izlaže po točkama Rickertovu kritiku, ali na kraju dokazuje da se Rickertove objekcije i njegovo nastojanje da iz principa mišljenja izvede filozofički sustav s jedne strane i filosofija života s druge strane mogu svesti na nešto zajedničko treće. Zaključuje na kraju da princip mišljenja ne može biti dovoljan razlog za sve bivstvene vrste. Filosofija je teorijski postavak, ali osnovne kategorije koje se teorijski ekspliciraju ne mogu biti rezultat teorijskog vrednovanja. Odredila bih ovaj članak kao recenziju, ali ne šturu, formalnu i površnu, nego takvu koja ulazi u filozofijsku bit recenziranog djela i s njome se kritički suočava.

Posljednja dva članka u prvom dijelu o stranim filozofima također su recenzije, ali znatno kraće, iako su više informacija nego kritički osvrt. Prva: »Iz novije psihologije mišljenja« s podnaslovom »Otto Selz: *Die Gesetze der produktiven und reproduktiven Geistestätigkeit*« prikaz je i ocjena istoimene knjige Otta Selza. Selzov rad ocjenjuje Vuk-Pavlović kao prilog suvremenoj prirodoznanstvenoj psihologiji, ali Selzovo tumačenje psihologije razlikuje

od starijih prirodoznanstvenih radova o psihologiji, posebno od asociacione psihologije, pred kojom drži da je u prednosti. Vuk-Pavlović odobrava da se psihologija, ako se već želi shvatiti kao prirodna znanost, mora dovesti u vezu s biologijom, a ne s fizikom. Selzovo shvaćanje psihologije međutim ostaje u okviru prirodne znanosti, a Vuk-Pavlović ističe da psihologija ne pripada samo području biologije nego seže u carstvo kulture i izmiče mogućnosti samo prirodoznanstvene obrade.

Posljednja recenzija posvećena je knjizi *Die spekulative und die geoffenbarte Wahrheit* (1956) Karla Oedingena. Iako je to tema bliska Vuk-Pavloviću, čini se da nije bio osobito sklon sadržaju i izvodima u knjizi. Vuk-Pavlović u recenziji daje prilično iscrpan pregled sadržaja knjige. Oedingen insistira na razlici spekulativnog razuma (Platon) i objavljene istine i tu svoju tezu izlaže kroz povijest filozofije. U početku je bila riječ o odnosu filozofije i vjere, u suvremenosti je to odnos znanosti i vjere. Vuk-Pavlovićev je komentar da je knjiga dojmjljiva, odvažna i poticajna.

Tekstovi o hrvatskim filozofima

Drugi dio Vuk-Pavlovićevih *Povijesnofilozofskih tekstova* sadrži jedan opsežni članak o liku i djelu Đure Arnolda, nekrolog za Đuru Arnolda, recenziju knjige *Psiha jugoslavenske melanholije* Vladimira Dvornikovića i članak, odnosno govor na svečanoj sjednici Hrvatskog pedagoškognjiževnog zbora (1940) o prosvjetnim smjernicama Antuna Radića.

Recenzija »Dvorniković: *Psiha jugoslavenske melanholije*«, objavljena 1940. godine, dosta je kratka. Vuk-Pavlović konstatira da još nema razrađenih pojmova kojima bi se primjereno istakle različitosti između narodnih jedinki. Analiza objektiviranih kulturnih pojava vodi u psihologizam, psihologizirajuću etnologiju. Dvorniković naprotiv želi pomoću same psihologije odrediti tipičnu konstituciju nekog naroda. Dvorniković smatra, na temelju doživljaja narodnog melosa, da je melankolija srasla s jugoslavenskom psihom. U tom kontekstu spominje Vuk-Pavlović i Dvornikovićev članak »Das slavische Problem und die heutige Weltkrise« i završava konstatacijom da je to prvi put nakon početka (prvoga) svjetskog rata da se iznosi postulat sveslavenske uzajamnosti.

U velikom članku »Stvaralački lik Đure Arnolda«, napisanom povodom 80. obljetnice Arnoldova rođenja, spominje Vuk-Pavlović odmah na početku da mu je Đuro Arnold jednom rekao: »Vi nijeste ničiji. Vi ste svoj!« (p. 258.) To je Đuro Arnold jako točno uočio. Neka to bude i naslov za ovu recenziju. U članku prikazuje Vuk-Pavlović filozofske misli Đure Arnolda u tijesnoj vezi s njegovim pjesničkim radom, njegovim stihovima koje navodi kao potvrdu

i dopunu njegovim idejama. Članak je razdijeljen po poglavljima: 1. Pravac života, 2. Zadnja bića (što je naslov Arnoldova možda najpoznatijeg filozofskog rada), 3. Besmrtnost, 4. Kozmička hijerarhija, 5. Bog i duša, 6. Povijest, 7. Fanatizam i prosvjeta, 8. Narod i domovina, Plemstvo pluga, 9. Narodna kultura i umjetnost, 10. Filozofija i religija i 11. Učiteljsko pozvanje. Na kraju konstatira Vuk-Pavlović da je Arnoldovo djelo bilo upravljeno u tri smjera: filozofija mu je otkrila značenje i vrijednost duše, cilj i smisao ideala prema kojima je treba usmjeravati; pjesništvom se spustio u izvor ljubavi koji veže svijet u jedinstvo, anticipirajući umjetničkim likom ostvarenje ideala; pedagoškim radom poticao je duše da se odazovu pozivu ideala, kao što je i Arnold bio spreman sve žrtvovati za njih.

Vuk-Pavlovićev nekrolog Đuri Arnoldu napisan je vrlo emocionalno i osobno, s upletenom anegdotom o prirodoznancu koji ne zna da je materija hipoteza. Ta je anegdota zapravo ukazivanje na značenje filozofije koja tematizira ono što znanost uzima kao samorazumljivo i ne reflektira o tome. Osobni odnos prema Arnoldu zaokružuje Vuk-Pavlović u tezama: »Bio je čovjek: bio je gospodin.« (p. 321) Pred kraj recenzije uvrstio je i pismo koje je Arnold pisao Vuk-Pavloviću u Berlin. S obzirom na filozofsku dimenziju Vuk-Pavlović tvrdi da se Arnoldovo djelo ne treba dijeliti na dvije faze i prikazuje ga kao spiritualističkog pluralista koji odbacuje materijalistički monizam.

Posljednji rad u drugom dijelu i posljednji u knjizi uopće naslovljen je »Prosvjetne smjernice Antuna Radića«. Rad se dijeli na poglavlja: Domovina i država, Pokret, Narod, Jedinstvo i sloboda, Politika, Seljaštvo, »Narod« i »gospoda«, Selo i grad, Jedinstvenost prosvjete, Svestranost prosvjete, Smoniklost prosvjete, Čovječstvo, Mirotvorstvo, Opća određenja, Škola i dom, Obrazovni ideal. Vuk-Pavlović u tim poglavljima izlaže Radićeve misli o narodu, prosvjeti, domu i školi. Prikazuje ga kao »revolucionara«, kao duhovnog začetnika pokreta koji će pokušati riješiti pitanja povijesnog opstanka hrvatskog naroda. Kao bit prosvjete koju zagovara utvrđuje Vuk-Pavlović čovječnost, jedinstvenost i mirotvorstvo. Određuje ga kao originalnog, »sasvim našeg« buntovnika koji se buni protiv zla i zastupa poštenje i čovječstvo, hrvatsku i ljudsku pravicu.

Na kraju treba reći da Vuk-Pavlovićevi povijesnofilozofijski tekstovi, naravno, odudaraju od načela po kojima se danas pišu takvi tekstovi. To nipošto ne treba shvatiti kao manjak ili prigovor. S jedne strane njihova originalnost navodi nas na ideje koje nas mogu uputiti na istraživanja na dosad nehodanim putovima interpretacije, a s druge nam strane daju uvid u jedan sasvim osebujan, originalan svijet hrvatske filozofije 20. stoljeća.